

Hospodářské družstvo skladištní a výrobní Stříbro

1925 – 1954

Inventář

Číslo listu NAD: 343
Evidenční pomůcka č. 58

Obsah

Úvod.....	3 – 7
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3 – 5
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	5
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	6 – 7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	7
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	8
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	9
Inventární seznam.....	10 – 13

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Myšlenka sdružování se do společenstev, resp. družstev, vznikla již v první polovině 19. století v Anglii, kde se v roce 1844, ve městě Rochdale, zformoval první předchůdce družstva. Náhlý vzestup ekonomického a politického tlaku přinutil zejména pracující, dělníky a lidi bez hmotných prostředků a kapitálu vyvinout úsilí přežít v době nastupující ekonomické a průmyslové konjunktury v Anglii. Představa zdatné konkurence kapitálově podpořeným soukromým společnostem přivedla myšlenku družstevnictví k jistému úspěchu a překotné zakládání družstev na sebe nedalo dlouho čekat. Nejen v Anglii, ale vzápětí po celém evropském kontinentu docházelo ke stále častějšímu zakládání těchto nových subjektů. Pravidla platná v Anglii však doznala jistých úprav a změn ve zbytku Evropy, a to především s ohledem na charakter a podmínky v dané oblasti, myšlenka družstevnictví jako taková ovšem nezapadla.

Prvenstvím v českých zemích se pyšní Pražský spolek potravní a spořitelní s datem vzniku 1847. Zásluhy na rozvoji družstevnictví v Čechách v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století nesou především pánové František Šimáček, na poli záloženských; František Cyril Kampelík, zakládání rolnických a dělnických záloženských spolků; a František Ladislav Chleborád, agitace za konzumní a výrobní družstva. Po počátečních neúspěších a především po zániku mnoha družstev způsobeném krachem na vídeňské burze v roce 1873 nastalo oživení družstevnictví v devadesátých letech 19. století, a to na základě přijetí zákona z 9. dubna 1873 č. 70 ř. z. o společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství, po němž následoval zákon z 10. června 1903 č. 133 ř. z. o povinné revizi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků.

Zvláštní typ družstev představovala tzv. hospodářská družstva. Hospodářská družstva, jak samotný název napovídá, se orientovala na oblast zemědělskou a její podporu vůbec. Svému účelu podříдила veškerou svoji činnost a usilovala o zajištění výdělku a hospodářství jeho členů, tolik stručné vymezení ze stanov družstva.

O založení německého hospodářského družstva ve Stříbře se nepodařilo objevit jakoukoliv písemnou zmínku. Zřejmě ještě v první polovině dvacátých let 20. stol. došlo k rozšíření původně jednoduchého názvu „Landwirtschaftliche Lagerhaus in Mies“ (Hospodářský sklad ve Stříbře) a k přívlasku hospodářský navíc přibyl další, rozlišující národnostní příslušnost družstva a v neposlední řadě také mnohem větší působnost a náplň své činnosti, vznikl tak název „Deutsche Landwirtschaftliche Lagerhaus und Betriebsgenossenschaft für die Bezirke Mies und Tuschkau in Mies registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung“ (Německé hospodářské, skladištní a výrobní družstvo pro okresy Stříbro a Touškov ve Stříbře, registrované společenstvo s ručením omezeným).

První písemná zmínka o činnosti německého hospodářského družstva tak pochází z roku 1925 a jedná o zápisy ze zasedání představenstva. Z původně jistě dosti rozsáhlé agendy se dochovala pouhá torza archivního materiálu. Z činnosti družstva po roce 1925 je patrné pouze to, že společenstvo naplňovalo účel, pro který bylo založeno. Vzhledem k absenci důležitých materiálů z období okupace nelze určit, jakým směrem se družstvo vydalo po zlomovém roce 1938. Likvidací převážně účetní agendy družstva byl po roce 1945 pověřen český nástupce.

Dne 1. září roku 1945 proběhla ustavující valná hromada ústavu s názvem Hospodářské družstvo skladištní a výrobní ve Stříbře, zapsané společenstvo s omezeným ručením. Jednalo se o faktického nástupce německého předchůdce, což potvrzuje zápis pořízený z jednání I. valné hromady ze dne 7. září 1947, kde se ve výčtu přejatého majetku objevují všechny nemovitosti německého hospodářského družstva. Hospodářské družstvo Stříbro bylo pověřeno rovněž vypořádáním veškerých finančních závazků svého předchůdce. Přestože je ve všech zápisech jasně patrné, že český následovník jednal na přímý pokyn či nařízení svých nadřízených orgánů, v torzu dochované korespondence a materiálu vůbec se o této domněnce neobjevuje žádný důkaz.

Od roku 1947 užívalo stříbrské hospodářské družstvo několik názvů, pod nimiž vstupovalo ve styk s ostatními obchodními subjekty. Kromě již zmiňovaného, jednoduššího názvu, užívalo družstvo pojmenování: Hospodářské družstvo skladištní a výrobní ve Stříbře, zapsané společenstvo s ručením omezeným filiálky a sklady: Heřmanova Huť, Kladruby, Líšťany, Svojsín, Stod, Touškov, Trpisty, Zhoř; a dále pak: Hospodářské družstvo skladištní a výrobní ve Stříbře, zapsané společenstvo s omezeným ručením se svými filiálkami ve Stodě a Touškově, sklady ve Stříbře – městě, Stříbře – nádraží, Heřmanově Hutí, Kladrubech, Líšťanech, Svojsíně, Trpistech a Zhoři. Po roce 1948 došlo k rozdělení správního okresu Stříbro a filiálky Stod a Touškov, společně se svými sklady, byly od družstva odejmuty a osamostatnily se, popř. přešly pod jiná nadřízená družstva. V roce 1950 vstoupilo družstvo do likvidace a veškeré vyrovnání závazků a pohledávek probíhalo do konce roku 1953, resp. do roku 1954. V roce 1954 převzal agendu hospodářského družstva Krajský výkupní podnik v Plzni, resp. jeho filiální pracoviště ve Stříbře. .

- Orgány družstva představovaly:
- a) valná hromada;
  - b) představenstvo;
  - c) dozorčí rada.

Valná hromada rozhodovala, vyjma jiného, o volbě představenstva a dozorčí rady, mohla měnit a doplnit stanovy nebo přijmout nové stanovy, schvalovala jednací řád, případně se usnášela o zrušení a likvidaci družstva.

Představenstvo družstva se skládalo z pěti členů, kteří byli voleni na období v délce tří let. Ze svého středu si každoročně zvolilo svého předsedu a místopředsedu, k čemuž docházelo vždy na ustavující členské schůzi. Předseda představenstva se prokazoval titulem předseda družstva. Společně s místopředsedou se legitimovali protokolem o schůzi, v níž byli zvoleni. Místopředseda zastupoval předsedu v případech a době, kdy tento nemohl vykonávat svoji činnost. V případě nepřítomnosti obou řídil schůzi nejstarší ze zbývajících členů představenstva.

Dozorčí rada se sestávala od devíti po dvanáct členů, volených řádnou valnou hromadou družstva. Členové dozorčí rady setrvali ve funkci po dobu tří let. Dozorčí rada zvolila na svojí ustavující schůzi po valné hromadě, která volby vykonala svého předsedu a jeho náměstka na běžný správní rok. Dozorčí rada se měla starat především o dozor nad činností družstva ve všech odvětvích správy. Případla jí starost o účetní závěrku a hospodaření družstva všeobecně. Zastupovala družstvo při uzavírání smluv společně se členy představenstva, atd.

Bližší činnost německého hospodářského družstva ve Stříbře zůstává dosti nejasná, poněvadž torza účetních materiálů nedávají příliš možností, jak blíže poodhalit dějiny tohoto ústavu. Německé družstvo sice spravovalo rozsáhlou část tehdejšího politického okresu

Stříbro a muselo patřit k jednomu z největších hospodářských subjektů v kraji, leč z několika dekád jeho existence zůstal pouze zlomek skutečného množství materiálu. V roce 1945 byla nad družstvem ustavena národní správa a národní správce měl za úkol zajistit vypořádání pohledávek a hladký převod německého majetku na české hospodářské družstvo. Hlavní náplní družstva a jeho filiálek v okrese Stříbro bylo zajištění výkupu plodin od drobných rolníků a samozřejmě naopak obstarávání dalších zdrojů, surovin a materiálů pro jejich obživu. Jistě tak docházelo ke klasickému naplnění družstevních stanov a chod německého družstva nevybočoval z běžných zvyklostí a zásad, kterými se řídila česká družstva.

Přestože ustavující valná hromada českého hospodářského družstva proběhla bezprostředně po zajištění české správy v ústavu v roce 1945, celkové hodnocení dvou let existence lze odhalit teprve v zápisech z I. valné hromady z roku 1947. Předseda družstva tak doplnil toto období z rané historie zpětně. Absence knihy zápisů z jednání představenstva však nedovoluje přiblížení možného vývoje organizace. Rovněž korespondence týkající se přímo chodu družstva je poměrně mezerovitá a pokud se ve fondu nalézají konkrétní zmínky, nelze z nich rekonstruovat ani přibližný charakter vývoje organizace.

Podářilo se však zjistit, že od samotného počátku se družstvo potýkalo s organizačními potížemi. Chyběly prostory pro výkon správy nad německým majetkem. Družstvo muselo řešit problémy s nedostatečnou členskou základnou a především s vedením tehdejšího okresního národního výboru. Čelní představitelé ONV ve Stříbře si totiž nárokovali přístup na jednání valné hromady družstva. Okresní národní výbor se přitom odvolával na spolkový zákon č. 134/1867 a nedovoleně zasahoval svými připomínkami do řádného průběhu valných hromad. Teprve po zásahu Svazu zemědělských družstev v Čechách se mohlo stříbrské družstvo při svém tvrzení opřít o zákonný podklad a postavit se proti neoprávněným vpádům ze strany okresního národního výboru.

Po roce 1947 se situace v družstvu stabilizovala a organizace tak začala naplňovat to, co jí stanovy ukládaly. Jednalo se především o podporu drobných zemědělců v okrese. Družstvo se snažilo získávat jejich důvěru a přesvědčit je k dobrovolnému vstupu do řad členů. Vzhledem k velikosti správního okresu Stříbro se počet členů utěšeně rozrůstal a dosahoval několika tisíc. Náhlý obrat nastal po roce 1948, kdy došlo k transformaci okresu a část členské základny se přesunula pod správu jiných družstev a pod vlivem politických událostí byla řada nespolehlivých členů z družstva vyloučena. Do roku 1950 se družstvo připravilo na likvidaci, která se postupně realizovala až do roku 1953, kdy družstvo zaniklo.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Materiály fondu Hospodářské družstvo Stříbro se do Státního okresního archivu Tachov dostaly v roce 1969. Veškerý materiál předával Agroservis n. p. Tachov tehdejšímu Okresnímu archivu v Tachově se sídlem ve Stříbře. Protokol o převzetí navíc obsahoval předávací seznam převzatého materiálu. Neexistují podklady k objasnění okolnosti, jakým způsobem se archiválie dostaly do podnikového archivu společnosti Agroservis Tachov. S největší pravděpodobností se transformací tehdejších podniků v okrese převedly materiály ve spisovně pod správu Agroservisu a tento je pak předal do trvalé úschovy okresního archivu.

Písemnosti organizace Hospodářské družstvo Stříbro se v archivu ocitly na základě delimitačního řízení provedeného dne 7. října 1969 (č. přírůstku 91/1969).

Záznamy či jakékoliv zmínky o dodržování spisových směrnic a pravidelných kontrolách spisovny se nepodařilo objevit.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Materiály fondu Hospodářské družstvo Stříbro pocházejí z let 1925 – 1947, respektive 1945 – 1954. Jedná se o 30 kartónů písemností a dvě knihy o celkové metrāži 3,6 bm.

Před písemnostmi původce českého byly předřazeny materiály německého předchůdce. Jelikož se v případě německého hospodářského družstva jedná o přímého předchůdce ústavu, který v okrese vznikl a působil ještě před přílivem českého obyvatelstva, byly všechny jeho písemnosti ve fondu ponechány a chronologicky seřazeny. V roce 1945 byla v ústavu zavedena národní správa, která byla pověřena vypořádáním německého majetku a převedením všech aktiv a pasiv na české hospodářské družstvo. Písemnosti vzniklé pod českou správou a následně vedením českého hospodářského družstva byly ponechány také v chronologickém sledu. Horní časový rozsah písemností německého původce přesahuje rok 1945. Přestože by tyto materiály spadaly do období existence ústavu českého, byly ponechány na původním místě. Jedná se o uzavřené pojistky, jejichž vypořádáním (zejména zrušením po uplynutí sjednané lhůty) byla pověřena nástupnická organizace. Totéž se týká písemností HD Stříbro, jehož horní časová mez je posunuta do roku 1954, tedy o jeden rok za svou finální likvidaci. Zpracovatel považoval za neúčelné dělit složku, vyřizovanou před rokem likvidace a došlou po jejím provedení, na jednotlivé části. Celé rozdělení by tak pozbývalo na významu, kdyby došlo k vytržení části fondu ze souvislého konceptu archiválií.

Zvláštní prvek archiválií představují materiály HD Stod a Zemědělský nákupní dům Stříbro. Zatímco druhý v pořadí, přestože zdánlivě s fondem HD Stříbro nesouvisí, tvoří jeho nedílnou součást, HD Stod se od struktury zbytku fondu liší. Od roku 1949 mělo HD Stod existovat jako samostatný subjekt, resp. náležet do správy jiného HD. Vzhledem k okolnosti, že se stříbrské družstvo vzápětí po odloučení HD Stod chystalo na likvidaci, nedošlo zřejmě k převodu materiálů družstva ve Stodu k dalšímu nástupci. Realizoval se tak pouze papírový přesun a po roce 1950 nakonec tento krok ztratil smysl úplně. Vedení HD Stříbro tak s největší pravděpodobností na pokyn nadřízených orgánů dokončilo likvidaci družstva ve Stodu, nezahrnulo jej zcela do svých materiálů a ponechalo si písemnosti ve svém majetku.

Všechny dochované písemnosti byly roztríděny a chronologicky seřazeny do tématických skupin.

V písemnostech fondu se nalézají dvě skupiny materiálu, v nichž je obsaženo nejdůležitější množství informací o chodu a činnosti obou hospodářských družstev. Písemnosti německého družstva tvoří převážně materiál účetní povahy, kdežto písemnosti družstva českého mapují poměrně podrobně organizaci a činnost tohoto původce od počátku do úplného zániku.

Z fondu byl vyčleněn materiál týkající se HD Tachov a Výkupní podnik, n.p. Stříbro. U prvně jmenovaného došlo k organickému začlenění do již existujícího fondu, aniž by se tato změna projevila na jeho rozsahu, z druhého byl vytvořen fond nový o celkové metrāži 0,24 bm.

Při inventarizaci materiálu fondu HD Stříbro byly ke vnitřní skartaci navrženy písemnosti účetní provenience. Jedná se o 0,24 bm účetních dokladů z let 1950 – 1952, týkajících se likvidačních operací (protokol o vnitřní skartaci č. j. 317/2006).

Při inventarizaci byl fond zcela přemanipulován, co se rozsahu týče a uložen úsporněji. Tím se ovšem značně zmenšila metrāž na 3,6 bm. Totéž se týká knih, které byly dříve na EL NAD vykazovány. Jejich převážná část byla zařazena mezi spisy, protože se jedná o účetní

materiál, který byl později svázan do formy knihy patrně z důvodu lepší manipulace.

Ve fondu se nalézají písemnosti druhé kategorie.

Fyzický stav fondu je dobrý, bez nutnosti restaurátorských zásahů.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Hlavní využitelnost archivního fondu lze spatřovat především v jeho dualitě, kde je možno odhalit dvě etapy vývoje a činnosti družstevnictví v příhraniční oblasti. Ryze německá část země byla po roce 1945 vysídlena a původní obyvatelstvo nahradili dosídlenci. Podrobné vykreslení této okolnosti tak představuje možnost nahlédnout do materiálů zejména českého hospodářského družstva, kde je jasně patrné, s jakými obtížemi se nástupci, původně bezchybně fungujícího německého družstva, posléze potýkali. Vzhledem k mezerovitosti fondu jej však lze označit pouze jako doplňující článek z hlediska osidlování a rozvoje příhraničí v západních Čechách.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a vyhotovení pomůcky

Fond uspořádal a pomůcku sestavil Miroslav Vetrák v roce 2006 ve Státním okresním archivu Tachov.

Státní okresní archiv Tachov dne 29. května 2006

Miroslav Vetrák

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

Hospodářské družstvo skladištní a výrobní Rokycany s. r. o. , 1893 – 1953, inventář, Jana Kopečková, Plzeň 2001

Masarykův slovník naučný, Praha 1925 – 1933, díl II.

Ottův slovník naučný, Praha 1996 – 2003, díl VII.

SOkA Tachov, AM Stříbro Gedenkbuch der Stadt Mies, 1921 – 1936

Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, Vídeň 1873

Západočeské konzumní družstvo Plzeň s. r. o., (1874) 1918 – 1960, inventář, Miroslav Eisenhammer – Jan Haubert, Plzeň 2005

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

bm	běžný(é) metr(y)
č.	číslo
HD	hospodářské družstvo
inv. č.	inventární číslo
ks	kus(y)
NAD	Národní archivní dědictví
ONV	okresní národní výbor
resp.	respektive
ř. z.	Říšský zákoník
SOA	státní oblastní archiv
SOkA	státní okresní archiv

Inventární seznam

Deutsche Landwirtschaftliche Lagerhaus und Betriebsgenossenschaft für die Bezirke Mies und Tuschkau in Mies registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung**Úřední knihy**

1	Zápisy z jednání představenstva	1925 – 1935	K 1
---	---------------------------------	-------------	-----

Spisy

2	Uzavřené pojistky	1940 – 1947	N 1
3	Korespondence s německou osidlovací společností	1942 – 1944	N 1

Účetní materiál

4	Kniha příjmů a výdajů	1943 – 1944	K 2
---	-----------------------	-------------	-----

Hospodářské družstvo skladištní a výrobní ve Stříbře, zapsané společenstvo s ručením omezeným filiálky a sklady: Heřmanova Huť, Kladruby, Líš'any, Svojsín, Stod, Touškov, Trpisty, Zhoř**Spisový materiál**

5	Stanovy hospodářského družstva; zápisy o ustavující, a I. řádné valné hromadě; zprávy pro předsedu a ředitele družstva; hodnotící referáty; prezenční listiny; pozvánky; upozornění soudu ohledně správného svolávání valných hromad	1945 – 1950	N 2
6	Národní správa, návrh na združstevnění, investiční výstavba	1940 – 1950	N 2
7	Žádosti o konfiskovaný majetek, přiděly, korespondence s Ústřední radou družstev, Fondem národní obnovy, Kooperativou – centrála a filiální sklady	1946 – 1953	N 3
8	Směrnice a nařízení o hlášení pohledávek, práv, nároků a závazků vůči Německu; přihlášky válečných škod	1945 – 1947	N 3
9	Členské záležitosti (vyloučení členů, přihlášky za člena družstva)	1945 – 1949	N 4
10	Korespondence s dodavateli a odběrateli	1947 – 1954	N 5

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
11	Materiály týkající se hospodářského družstva Stod (příhlášky válečných škod, národní správa, delimitační záležitosti, likvidace)	1945 – 1953	N 6
Účetní materiál			
12	Přehled tržeb, pohledávek a dluhů z konfiskovaných usedlostí	1946 – 1947	N 7
13	Zemědělský nákupní dům centrála Stříbro, výplatní listiny zaměstnanců	1945 – 1947	N 7
14	Mzdové osobní karty zaměstnanců, centrála, filiálka, dělníci	1947 – 1948	N 8
15	Účetní závěrka Peněžního ústředí zemědělských družstev pro Čechy	1947	N 9
16	Účetní organizace družstva skladištního a výrobního, autor J. Pražák	1946	N 9
17	Roční výkazy služebních požitků zaměstnanců ústředí a filiálek, podléhající dani důchodové a dani ze mzdy	1946 – 1948	N 9
18	Likvidační inventury k 31. 12. 1950	1950	N 10
19	Likvidační účetní závěrka k 15. 8. 1953	1952 – 1953	N 10
20	Hospodářské družstvo Stříbro v likvidaci – hlášení pohledávek a závazků; seznamy členů a členských podílů	1951 – 1953	N 10
21	Inventury, inventář, inventarizované zboží a jeho předání Západočeskému konzumnímu družstvu	1949 – 1950	N 11
22	Osobní účty členů a ostatních odběratelských a dodavatelských subjektů A – L	1949 – 1950	N 12
23	Osobní účty členů a ostatních odběratelských a dodavatelských subjektů M – U	1949 – 1950	N 13
24	Osobní účty členů a organizací A – B	1945 – 1949	N 14
25	Osobní účty členů a organizací D – F	1945 – 1949	N 15
26	Osobní účty členů a organizací CH – K	1945 – 1949	N 16
27	Osobní účty členů a organizací K – L	1945 – 1949	N 17
28	Osobní účty MNV	1945 – 1949	N 18

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
29	Osobní účty členů P	1945 – 1949	N 19
30	Osobní účty členů P – Ř; skladové účty	1945 – 1949	N 20
31	Skladové účty; město nákup – prodej	1945 – 1949	N 21
32	Osobní účty členů a organizací W – Ž	1945 – 1949	N 22
33	Centrála, ostatní oddělení nákup - prodej	1945 – 1949	N 23
34	Nádraží nákup - prodej	1946 – 1949	N 24
35	Trpisty – Zhoř nákup – prodej	1947 – 1949	N 25
36	Strojní oddělení, dobytkařské oddělení, kovárna nákup – prodej	1946 – 1948	N 26
37	Heřmanova Huť – Kladruby nákup – prodej	1946 – 1949	N 27
38	Mzdové náklady; náklady filiálek	1947 – 1949	N 28
39	Peněžní ústředí zemědělských družstev; filiálky nákup – prodej	1945 – 1950	N 29

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Hospodářské družstvo skladištní a výrobní Stříbro
Značka archivního souboru:	HD Stříbro
Časový rozsah:	1925 – 1954
Počet evidenčních jednotek:	31 (2 knihy, 29 kartónů)
Počet inventárních jednotek:	39
Rozsah bm:	3,6 bm
Stav ke dni:	29. května 2006
Archivní soubor zpracoval(a):	Miroslav Vetrák
Pomůcku sestavil(a):	Miroslav Vetrák
Počet stran:	14
Počet exemplářů:	6
Pomůcku schválila:	PhDr. Markéta Novotná